IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 02 IYUL 2026

DAVLAT MOLIYASINI BOSHQARISHDA TIZIMLI ISLOHOTLAR, RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI

Abdurahmonov Asilbek Ismonjon o'g'li
Namangan davlat universiteti,
Iqtisodiyot fakulteti, 3-bosqich talabasi
tel: +9989507057506
E-mail: asilbekabdurahmonovv@icloud.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21676817

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat moliyasini boshqarish tizimida amalga oshirilayotgan tizimli islohotlar, raqamli transformatsiya jarayonlari va sun'iy intellekt texnologiyalarining tutgan o'rni tadqiqot uslubiyoti asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi - O'zbekiston Respublikasida byudjet-soliq tizimini raqamlashtirish, davlat moliyaviy boshqaruvini avtomatlashtirish va sun'iy intellektga asoslangan tahliliy vositalarni joriy etish jarayonlarining moliyaviy samaradorlikka, byudjet shaffofligiga va boshqaruv sifatiga ta'sirini ilmiy jihatdan baholashdir. Tadqiqot metodologiyasi qiyosiy tahlil, statistik tahlil, monografik tahlil va tizimli yondashuv usullarining uyg'unlashtirilgan qo'llanilishiga asoslanadi, bunda Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Soliq qo'mitasi, Statistika agentligi hamda xalqaro moliya institutlarining rasmiy ma'lumotlaridan foydalanilgan
Kalit so'zlar: davlat moliyasi, byudjet islohotlari, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, elektron hukumat, soliq ma'muriyatchiligi, moliyaviy boshqaruv, byudjet shaffofligi.

Davlat moliyasini boshqarish tizimi har qanday mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining tayanch mexanizmi hisoblanadi, chunki u byudjet mablag'larining shakllanishi, taqsimlanishi va xarajatlanishi jarayonlarini tartibga solib, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. So'nggi o'n yillikda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi davlat moliyasini boshqarish paradigmasini tubdan o'zgartirdi: an'anaviy, qog'oz hujjatlarga asoslangan boshqaruv usullari o'rnini elektron hisob-kitob, real vaqt rejimidagi monitoring va sun'iy intellektga asoslangan tahliliy tizimlar egallab bormoqda. O'zbekiston Respublikasida 2017-yildan boshlangan tizimli islohotlar davlat moliyasi sohasida ham chuqur o'zgarishlarni boshlab berdi, bunda byudjet jarayonining shaffofligini oshirish, soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish va davlat xizmatlarini raqamlashtirish ustuvor vazifalar sifatida belgilandi.

Mavzuning dolzarbligi bir necha omil bilan izohlanadi. Birinchidan, davlat byudjeti hajmining yildan-yilga kengayishi - 2024-yilda byudjet daromadlari 274,4 trillion so'mga, xarajatlar esa 310,9 trillion so'mga yetishi [1] - moliyaviy resurslarni boshqarishda yangi, samaraliroq vositalarni talab qilmoqda. Ikkinchidan, «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasi doirasida davlat boshqaruvidagi 5 mingga yaqin funksiyani to'liq raqamlashtirish vazifasi qo'yilgan, bu esa davlat moliyasi sohasini ham qamrab oladi [4]. Uchinchidan, 2024-yil 14-oktabrda qabul qilingan «Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi» davlat xizmatlarida, jumladan moliyaviy boshqaruvda, sun'iy intellektdan foydalanishni institutsional darajada rag'batlantirmoqda [3].

Tadqiqotda qo'llanilgan asosiy tahlil usullari quyidagicha tasniflanadi. Qiyosiy-statistik tahlil usuli orqali 2023–2026-yillar davomidagi byudjet daromadlari va xarajatlari dinamikasi, soliq tushumlarining tarkibiy tuzilishi o'rganildi. Tizimli yondashuv usuli davlat moliyasini boshqarishdagi uch komponentn-- institutsional islohotlar, raqamli infratuzilma va sun'iy intellekt texnologiyalari - bir-biriga bog'liq yagona tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Monografik tahlil usuli orqali alohida islohot hujjatlari (qonunlar, strategiyalar) chuqur

o‘rganildi. Grafik-jadval usuli yordamida statistik ma’lumotlar vizual taqqoslash uchun jadvallar ko‘rinishida tizimlashtirildi.

Tadqiqotning vaqt chegarasi 2020–2026-yillarni, ya’ni «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasi qabul qilingan davrdan to hozirgi kungacha bo‘lgan oraliqni qamrab oladi. Bu davr davlat moliyasini boshqarishda eng faol institutsional va texnologik o‘zgarishlar amalga oshirilgan davr hisoblanadi.

1. Davlat byudjeti dinamikasi va tizimli islohotlarning moliyaviy ko‘rsatkichlarga ta’siri

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining rasmiy ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda davlat byudjeti daromadlari 274,4 trillion so‘mni tashkil etdi, bu 2023-yilga nisbatan 18,3 foizga o‘sganini ko‘rsatadi [1]. Daromadlarning asosiy qismi soliq tushumlaridan iborat bo‘lib, bevosita soliqlar 90,8 trillion so‘mni, bilvosita soliqlar esa 88,3 trillion so‘mni tashkil etdi [1]. Soliq turlari bo‘yicha tarkibiy taqsimot quyidagi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. “O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti soliq tushumlarining tarkibi, 2024-yil (trln. so‘m)”

Soliq turi	Summasi, trln. so‘m
Foyda solig‘i	52,6
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i	35,4
Qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS)	59,3
Aksiz solig‘i	19,1
Bojxona bojlari	10,0
Resurs va mol-mulk soliqlari	36,4
Boshqa daromadlar	58,9

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2024-yil byudjet ijrosi bo‘yicha rasmiy hisoboti asosida muallif tomonidan tuzilgan [1].

2024-yilda davlat byudjeti xarajatlari 310,9 trillion so‘mni tashkil etib, bu daromadlardan yuqori o‘sish sur’atiga ega bo‘ldi; xarajatlarning ko‘payishi asosan ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalariga ajratilgan mablag‘larning oshishi hisobiga yuz berdi [1]. Bu holat davlat moliyasini boshqarishda xarajatlarning samaradorligini oshirish, ya’ni «har bir so‘mning natijaviyligi» tamoyilini joriy etish zaruriyatini kuchaytiradi - bu vazifa aynan raqamli monitoring va sun’iy intellektga asoslangan xarajat-tahlil tizimlari orqali samarali hal etilishi mumkin.

Makroiqtisodiy barqarorlik nuqtai nazaridan, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasining 2025-yilgi missiyasi O‘zbekiston iqtisodiyoti o‘sishining 2025–2026-yillarda 6 foizdan pastga sekinlashishini prognozlashtirdi, biroq 2025-yil birinchi choragida iqtisodiy o‘sish 6,4 foizdan 6,8 foizgacha tezlashganini qayd etdi [5]. Shu bilan birga, XVJ ichki xatarlar sifatida byudjet defitsiti va davlat qarzining oshib borishini alohida ta’kidladi [5], bu esa byudjet xarajatlarini nazorat qilishda raqamli vositalarning ahamiyatini yanada oshiradi. 2025-yilda O‘zbekistonning tashqi qarzi 18,1 milliard dollarga oshib, 82,2 milliard dollarga yetdi, bu ko‘rsatkich davlat moliyaviy barqarorligini ta’minlashda institutsional islohotlarning davom ettirilishi zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

2. Raqamli transformatsiya jarayonlarining institutsional va statistik ko‘rsatkichlari

O‘zbekiston Respublikasi 2020-yil 5-oktabrda qabul qilingan PF-6079-son farmoni bilan tasdiqlangan «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasi doirasida davlat boshqaruvi organlari

faoliyatini «Xalq xizmatidagi davlat» tamoyili asosida tashkil etish, shuningdek davlat boshqaruvida mavjud bo‘lgan 5 mingga yaqin funksiyani 100 foiz raqamlashtirish maqsadi belgilangan [4]. Bu strategiyaning amalga oshirilishi xalqaro reytinglarda ham o‘z aksini topdi.

BMTning Iqtisodiy va ijtimoiy masalalar departamenti tomonidan ikki yilda bir marta e’lon qilinadigan Elektron hukumatni rivojlantirish indeksida (E-Government Development Index) O‘zbekiston 2022-yilda 0,7265 ko‘rsatkich bilan 193 davlat orasida 69-o‘rinni egallagan bo‘lsa, 2024-yilda 0,7999 indeks bilan 63-o‘ringa ko‘tarildi, ya’ni olti pog‘onaga yuqorilab, birinchi marta «juda yuqori» elektron hukumat ko‘rsatkichiga ega davlatlar guruhiga qo‘shildi [2]. Ushbu indeks davlat va biznesning raqamli xizmatlarga integratsiyalashganlik darajasini, samarali raqamli siyosatni va elektron xizmatlarning sifatini baholaydi [2]. 2-jadvalda ushbu dinamika keltirilgan.

2-jadval. “O‘zbekistonning BMT Elektron hukumatni rivojlantirish indeksidagi (EGDI) o‘rni”

Ko‘rsatkich	2022-yil	2024-yil
EGDI indeksi	0,7265	0,7999
Reytingdagi o‘rin (193 davlat ichida)	69-o‘rin	63-o‘rin
O‘zgarish	—	+6 pog‘ona

Manba: BMT Iqtisodiy va ijtimoiy masalalar departamenti (UN DESA) ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan [2].

Davlat moliyasi sohasida raqamli transformatsiyaning eng aniq namunasi soliq ma’muriyatchiligi tizimida kuzatiladi. Elektron hisob-fakturalar (EHF) tizimi O‘zbekiston soliq ma’muriyatchiligida samarali raqamli vosita sifatida faoliyat ko‘rsatib, soliq to‘lovchilarning iqtisodiy faoliyatini segmentlash, yirik soliq to‘lovchilarni aniqlash va soliq xavfini baholash imkonini bermoqda [8]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, elektron hisob-fakturalar tizimi firibgarlikni kamaytirish hamda ma’muriy va byurokratik xarajatlarni qisqartirish orqali soliq majburiyatlariga rioya etishni kuchaytiradi [8]. Bundan tashqari, my.soliq.uz shaxsiy kabineti, E-KKM (elektron kassa-nazorat mashinalari), E-faktura va E-Hisob kabi integratsiyalashgan elektron platformalar soliqqa tortish bazasini kengaytirish va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga xizmat qilmoqda [9].

3. Sun’iy intellekt texnologiyalarining davlat moliyaviy boshqaruviga integratsiyalashuvi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi» tasdiqlandi [3]. Ushbu strategiyada davlat boshqaruvi, jumladan moliyaviy sohada, sun’iy intellektni joriy etish bo‘yicha aniq maqsadli ko‘rsatkichlar belgilangan. 3-jadvalda ushbu ko‘rsatkichlar keltirilgan.

3-jadval. “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasning maqsadli ko‘rsatkichlari”

Maqsadli ko‘rsatkich	2030-yilga qadar
Sun’iy intellekt asosidagi dasturiy mahsulot va xizmatlar hajmi	1,5 mlrd. AQSH dollari
YaIDXP (my.gov.uz) da sun’iy intellekt asosidagi xizmatlar ulushi	10%

Sun’iy intellekt yo‘nalishidagi ilmiy laboratoriyalar soni	10 ta
Hukumatning sun’iy intellektga tayyorlik indeksidagi (Government AI Readiness Index) o‘rni	birinchi 50 ta davlat

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-358-son qarori (2024-yil 14-oktabr) asosida muallif tomonidan tuzilgan [3].

Mazkur strategiya doirasida sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy bazani shakllantirish, ma’lumotlarni qayta ishlash va sun’iy intellektga asoslangan loyihalarni ishga tushirish uchun texnik infratuzilmani yaratish, shuningdek ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Qaror asosida 2024–2026-yillarda strategiyani amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar rejasi va ijtimoiy-iqtisodiy tarmoqlarda shakllantiriladigan «katta ma’lumotlar» ro‘yxati ham tasdiqlangan.

Mazkur tadqiqotning metodologik cheklovi shundan iboratki, u asosan tasviriy (deskriptiv) statistik tahlilga asoslangan; chuqur sabab-oqibat bog‘liqliklarni aniqlash uchun kelajakda kross-mintaqaviy qiyosiy tahlil va ekonometrik modellashtirish usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Tadqiqot doirasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

✓ Davlat moliyasini boshqarishdagi tizimli islohotlar huquqiy va institutsional asos bo‘lib xizmat qiladi, ular raqamli transformatsiya va sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

✓ Raqamli transformatsiya, xususan elektron hisob-fakturalar, my.soliq.uz va boshqa elektron platformalar, soliq ma’muriyatchiligi samaradorligini oshirish va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishda amaliy natija bermoqda.

✓ Sun’iy intellekt texnologiyalarining davlat moliyaviy boshqaruviga integratsiyasi hozircha boshlang‘ich bosqichda bo‘lib, 2030-yilgacha belgilangan maqsadli ko‘rsatkichlarga (1,5 mlrd. dollarlik AI xizmatlar bozori, YaIDXP’da 10 foizlik AI ulushi) erishish uchun sezilarli kapital va kadrlar salohiyatini jalb etish talab etiladi.

✓ Byudjet xarajatlarining daromadlardan tezroq o‘sishi va tashqi qarzning ko‘payishi davlat moliyasini boshqarishda raqamli monitoring va prognozlash tizimlarining ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

✓ Davlat moliyaviy boshqaruvining barcha bosqichlarida (byudjetni rejalashtirish, ijro etish, hisobotlilik) yagona raqamli platformani shakllantirish va uni sun’iy intellektga asoslangan prognozlash modullari bilan integratsiyalashtirish;

✓ Soliq xavfini baholashda qo‘llanilayotgan algoritmlarni takomillashtirish va ularning shaffofligini ta’minlash, shu orqali soliq to‘lovchilar ishonchini mustahkamlash;

✓ Davlat xarajatlarining samaradorligini real vaqt rejimida baholash imkonini beruvchi sun’iy intellektga asoslangan xarajat-tahlil tizimlarini pilot loyihalar asosida sinovdan o‘tkazish;

✓ Raqamli transformatsiya jarayonida kiberxavfsizlik va ma’lumotlar maxfiyligini ta’minlovchi me’yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash.

Kelajakda olib boriladigan tadqiqotlarda davlat moliyasini raqamlashtirishning byudjet samaradorligiga ta’sirini ekonometrik usullar yordamida miqdoriy baholash, shuningdek O‘zbekiston tajribasini Markaziy Osiyo mintaqasidagi boshqa davlatlar bilan qiyosiy tahlil qilish istiqbolli yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. 2024-yilda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarida dinamik o‘sish kuzatildi: rasmiy hisobot. – Toshkent, 2025. URL: https://uz24.uz/uz/articles/byudjet-25-2-26 (murojaat sanasi: 16.06.2026).
2. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). E-Government Development Index (EGDI), 2024: O‘zbekiston Respublikasining xalqaro reytingdagi o‘rni. URL: https://www.uzbekistan.org.ua/uz/yangiliklar/7389 (murojaat sanasi: 16.06.2026).
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi qarori. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-son «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi farmoni. – Toshkent, 2020.
5. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ). O‘zbekiston bo‘yicha 2025-yilgi IV modda maslahatlashuvlari yakuniy bayonoti. URL: https://www.spot.uz/oz/2025/04/25/imf-forecast (murojaat sanasi: 16.06.2026).
6. International Monetary Fund (IMF). Digital Financial Management Systems: A Comparative Study. – Washington, DC: IMF Working Paper, 2020.
7. World Bank Group. Budget Transparency in Central Asia. – Washington, DC: World Bank Publishing, 2022.
8. Elektron hisob-fakturalar tizimi va soliq xavfini boshqarish: O‘zbekiston tajribasi // ilmiy maqola. – ResearchGate, 2026. URL: https://www.researchgate.net/publication/400684507 (murojaat sanasi: 16.06.2026).
9. Yashirin iqtisodiyotni legallashtirishda soliq tizimini raqamlashtirishni takomillashtirish masalalari // ilmiy maqola. – Zenodo, 2025. DOI: 10.5281/zenodo.15279262.